

CIVILEK, NONPROFITOK, ÖNKÉNTESEK? KIKŐK? —CIVIL SZERVEZETEK A XX. SZÁZADI TÖRTÉNELEMBEN

- Mire jók a civilek? Miért van rájuk szükség?

Háttéranyag a NIOK Alapítvány oktatási segédanyagához pedagógusok számára.

A háttéranyag, melyet kezében tart, azt a célt szolgálja, hogy a politikatörténeti események mellett végbe menő és azokra hatással levő civil történelmi folyamatokat bemutassa, és így alapjául szolgáljon a mellékelt oktatási anyagnak. Az általunk javasolt óravázlat tetszőlegesen kiegészíthető e háttéranyagban felsorolt példákkal, kérdésekkel.

Óra célja: Bemutatni, hogy a XX. századi történelmi eseményekhez hogy járultak hozzá az önszerveződő csoportok. A történelem eseményei mögött mindig van a háttérben a társadalomnak is egy civil története, ami nem a hatalmi ágakban zajlik, de amelyek tevékeny részesei a változásnak.

Óra helye a tananyagban: Általános áttekintés a XX. századról (összefoglaló óra) önszerveződés fókusszal.

Előzetese tudás: XX. századi történelmi események.

Civil szervezetek szerepe a társadalomban¹

A civil szervezetek, mint az állampolgárok önkéntes szerveződései, a társadalmi, kulturális élet fontos alkotóelemei, tevékenységük, szerepvállalásuk révén

¹ Nárai Márta: A civil szervezetek szerepe és jelentősége az egyének, közösségek, illetve a társadalom számára Educatio2004/4. szám, Politikai szocializáció, 616-634 p. ill. Kuti Éva: Hívjuk talán nonprofitnak..., Nonprofit Kutatócsoport, Budapest,1998

nagymértékben hozzájárulnak a társadalmi problémák hatékony kezeléséhez, a közösségi szükségletek kielégítéséhez. Ezek a szervezetek gyakorlatilag az élet minden területén jelen vannak, meghatározó szerepet játszanak a modern demokráciák fontos elemének, a pluralizmusnak a kifejeződésében, megfelelő keretet és lehetőséget biztosítanak az embereknek az önszerveződésre, arra, hogy közös érdekek, értékek mentén, meghatározott célok elérése, hasonló problémák kezelése, embertársaik megsegítése végett létrehozzák saját egyesületeiket, klubjaikat, kifejezzék igényeiket, érvényesítsék érdekeiket.

A civil társadalom a jogilag szabad, autonóm, cselekvőképes egyéneken, az önkéntes, öntevékeny társulások, érdekérvényesítő csoportok alakulásán nyugszik.

Az egyesülési jog olyan alapvető emberi szabadságjog, amely nem csak felnőtteket, hanem kiskorúakat is megillet. Ezt a jogot Magyarország Alaptörvénye², a civil törvény³ és az Európai Unió Alapjogi Chartája⁴ is biztosítja.

Részlet a civil törvényből: "az emberek önkéntes összefogása nélkülözhetetlen Magyarország fejlődéséhez, a civil szervezetek a társadalom alapvető egységei, amelyek folyamatosan hozzájárulnak közös értékeink mindennapi megvalósulásához,"⁵

A civil szervezetek az állampolgárok számára megfelelő keretet és lehetőséget biztosítanak az önszerveződésre, arra, hogy azonos érdeklődési kör, hasonló problémák kezelése, megoldása, meghatározott célok elérése, embertársaik megsegítése végett létrehozzák saját egyesületeiket, klubjaikat, szövetségeiket, kifejezzék igényeiket, érvényesítsék érdekeiket.

Társadalmi alternatívák megjelenítésére adnak tehát lehetőséget: a többségitől, az általánostól (átlagostól) eltérő értékek, érdekek, szükségletek, igények megfogalmazására, képviselésére, kielégítésére, alternatív megoldási módszerek kifejlesztésére, alkalmazására adnak módot, lehetőséget.

A civil szektor működése a demokratikus folyamatok érettségének egyik mutatójaként is tekinthető. Létrehozza az állam és a piac (gazdaság) társadalmi ellenőrzésének mechanizmusait is.

Az öntevékeny szervezetek maguk is aktívan részt vállalnak a felmerülő társadalmi igények, szükségletek ellátásában, az ezekre való reagálásukkal olyan új szolgáltatásokat vezetnek be, fogadtatnak el, illetve próbálják meg azok állami, önkormányzati támogatását elérni, amelyek korábban nem jelentek meg, nem voltak jelen a (köz) szolgáltatási kínálatban.

Az átlagostól eltérő, speciális szükségletek felismerésével, kielégítésével tehát innovatív, hiánypótló szerepet is betöltenek, illetve alternatívát kínálnak a piaci és az állami ellátás mellett.

² Szabadság és felelőség, VIII. cikk/(2) ill.(5) In. http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100425.ATV
³ 2011. évi CLXXV. törvény az egyesülési jogról, a közhasznú jogállásról, valamint a civil szervezetek működéséről és támogatásáról In. http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100175.TV

ill. a Ptk. Egyesületek 3:63. §-3:86. § és alaptványokra 3:378. § -3:404. § vonatkozó szabályozása.

⁴ Az Európai Unió Alapjogi Chartája II/12. cikk In. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=O:C:2010:083:0389:0403:hu:PDF>

⁵ 2011. évi CLXXV. törvény az egyesülési jogról, a közhasznú jogállásról, valamint a civil szervezetek működéséről és támogatásáról In. http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100175.TV

Egyre gyakrabban kapcsolódnak be közfeladatok ellátásába; képesek arra, hogy a szociális szolgáltatások állami rendszerének hiányosságait korrigálják, kiegyenlítsék, illetve alkalmasak arra, hogy az ellátást személyre szabottá és rugalmasabbá tegyék.

Kulcsfogalmak a civil szektorról:

1.) Nonprofit mivolt

Egy gazdaságban, a világban nem minden tud létrejönni forprofit alapon. A civil szervezetek működése nem a piac logikáját követi, nem profit célok vezérik. Ez nem azt jelenti, hogy ne szerezhetnének valamilyen, az alaptevékenységükhöz kapcsoló nyereséget, hanem azt, hogy ezt a nyereséget nem osztják szét a tagok, vezetők között, hanem csak eredeti céljuk elérésére fordítják.⁶

Lehetséges kérdések a diákok felé: Miért van erre szükség? Miért nem tud minden piaci alapon működni?

Vannak olyan tevékenységek, szolgáltatások, amelyek piaci alapon nem kifizetődőek, ezért nem jönnének létre, ha nem lenne egy olyan csoport vagy személy, akiknek vagy akinek ez valamiért fontos, és ha ezek a személyek önkéntes alapon nem foglalkoznának vele. Gondoljunk csak az olyan ritka betegségekre, amelyek csak a társadalom nagyon kis csoportját érintik.

2.) Önkormányzatiság

A nonprofit szervezeteknek saját döntéshozó testületük van, nem tartoznak az állami szférába. Hivatalosan bejegyzettek, saját, rögzített működési szabályzatuk van (ami természetesen meg kell, hogy feleljen a jogszabályi kereteknek).

3.) Öntevékenység

Azt jelenti, hogy az állampolgár ne mindig és ne kizárólag az államtól várja, hogy megoldjon egy problémát helyette. A polgár egyéni és társadalmi szabadsága része, hogy amit nem tilos azt megteheti saját döntése, érdeklődése alapján, a törvényi keretek betartása mellett.

A hazai civil szektor rövid áttekintése:

Magyarországon jelenleg mintegy 64 ezer bejegyzett civil szervezet van, ebből 22 ezer az alapítvány, 42 ezer társas nonprofit szervezet (egyesület, nonprofit gazdasági társaság, köztestület stb.). Ebből klasszikus civil szervezet (alapítvány és egyesület) 56 ezer. Csak a fővárosban több mint 15 ezer bejegyzett civil szervezet működik.

A szektor éves összbevétele közel 1472 milliárd forint.

Tevékenységeik nagyon széles skálán mozognak, egészen a nagy nemzetközi segélyszervezetek hazai fiókszervezeteitől kezdve, mint például a Vöröskereszt vagy a Greenpeace, a kis helyi közösségek összetartásán át (pl.: Baráti kör

⁶ Kuti Éva: Hívjuk talán nonprofitnak..., Nonprofit Kutatócsoport, Budapest, 1998

Tornabarakonyért Alapítvány) egészen a ritka betegségekben szenvedők megsegítésére is alakulnak szervezetek (pl.: Magyar Rett szindróma Alapítvány). A legtöbb civil szervezet egy szabadidős, hobbi tevékenység köré szerveződik (16,7%), ezt követik a kultúra valamely területén tevékenykedő szervezetek (13,7%), majd sorban az oktatás (13,4%), sport (12,2%), szociális ellátás (8,8%), településfejlesztés (6%), szakmai, gazdasági érdekképviselő (5,6%), egészségügy (4,6%), közbiztonság védelme (3,5%), környezetvédelem (2,9%), gazdaságfejlesztés (2,8%), vallás (2,2%), kutatás (2,1%), polgárvédelem és tűzoltás (1,3%), jogvédelem (1,2%), nemzetközi kapcsolatok (1,2%), többcélú adományosztás, nonprofit szövetségek (1,2%), politika (0,6%).

Általános leírás a XX. század civil társadalmáról:⁷

Magyarország egész történelmében komoly hagyománya van a civil szerveződésnek. Az egyesülési kedv csak a kommunista hatalomátvétel idején csökkent, azonban 1989 után újra erőteljes fejlődésnek indult.

A XIX. század utolsó és XX. század első évtizedeiben a nemesek, értelmiségiek és polgárok szerveződésai mintájára, sorra jöttek létre a munkások, kézművesek, falusi lakosság egyesületei. A két világháború között az egyesületi szerveződés a társadalom mindennapi részévé vált. Ezek az egyesületek nagyon fontos szerepet játszottak a falvak kulturális életében. Az önkéntes szerveződések átszöttek a társadalmat, és tagjaik számára nem csak szabadidős lehetőségeket kínáltak, hanem azonosulást is.

A jóléti szolgáltatások sok esetben magánalapítványok és állami intézmények együttműködésével jöttek létre (pl.: kórházak, árvaházak, iskolák).

1949 után a szigorítások első lépéseként betiltották az összes szervezetet és a fogalmakat (egyesület, alapítvány) is kivezették a jogrendszerből. Csak állami ellenőrzés alatt működő egyesületeket hagytak meg. Előbb megszüntették az alapítványokat, majd létesítésüket tették lehetetlenné. Az 1949-es alkotmány a „dolgozók” számára garantálta ugyan az egyesülés szabadságát, de ezek korántsem alulról jövő, önkéntes kezdeményezések voltak.

- **Opcionális segéd- és háttéranyag, amennyiben az 50-es évek civil és álcivil mozgalmait részletesebben szeretné bemutatni a diákoknak:**

Milyen mesterségesen létrehozott szervezeteket ismertek? (pl.: Kisdobos, úttörő, DISZ, Szabad Nép baráti körök.)

Az alulról jövő kezdeményezések helyett irányított szervezeteket kellett létrehozni. Mivel nem működhetek független társadalmi szervezetek, egyesületek; a 6-10 éves gyerekek csak a kisdobos, a 10-14 évesek csak az úttörő, a 14 év feletti fiatalok pedig csak a Demokratikus Ifjúsági Szövetség tagjai lehettek, és csak egyetlen szakszervezet létezett. Ez azt jelentette, hogy a totalitárius hatalom eldöntötte, hogy miről lehetett beszélni és miről nem, miért lehetett egyesülni és miért nem.

⁷ Kuti Éva: Hívjuk talán nonprofitnak..., Nonprofit Kutatócsoport, Budapest, 1998

Mit gondoltok miért tartották veszélyesnek az egyesületeket és alapítványokat?

Kiegészítő szemléltetésként bemutatható kétféle felvonulás, videón:

Diktatúra: <https://www.youtube.com/watch?v=ydznGVsqFMo>

Demokrácia (4:34 másodperctől):

<https://www.youtube.com/watch?v=OejROlyJ84w>

Milyen különbséget figyelsz meg az emberek magatartásában a két videón?

1956 után - mely forradalomban a gyorsan szerveződő civil kezdeményezések aktív szerepet töltek be - újra ellenőrzés alá vonták a civil szektort, ezért az emberek kizárólag politikailag semleges egyesületeket kezdtek el létrehozni.

Ugyan a 70-es, 80-as években a hatóságok még az ártatlan állampolgári szerveződéseket is megfigyelték (amatőr színjátszás, ifjúsági klubok), de betiltani már nem merték őket.

Az öntevékeny szervezetek tevékenységi köre lassan bővült. A 80-as években már nem támadták őket frontálisan, sőt a rendszer kénytelen volt megtűrni a későbbi rendszerváltó szervezetek működését is (pl.: SZETA, népfőiskola).

A rendszerváltás eredményeképpen az 1989. évi II. törvény már az egyesülési jogot is kimondta.

1§ „az egyesülési jog mindenkit megillető alapvető szabadságjog, amelyet a Magyar Köztársaság elismer, és biztosítja annak zavartalan gyakorlását. Az egyesülési jog alapján mindenkinek joga van arra, hogy másokkal szervezeteket, illetőleg közösségeket hozzon létre, vagy azok tevékenységében részt vegyen.”

Az újjászerveződés azonban már jóval 1989 előtt megkezdődött. A magyar társadalomnak és a kormánynak már a 70-es, 80-as években sikerült valamiféle kompromisszumra jutnia, hogy mikor a politikai feltételek erre megérnek, akkor változást lehessen elérni. Ez tette lehetővé a „kialkudott forradalmat” vagyis a békés hatalomátadást és a rendszerváltást.

További információ a civil szektorról, szervezetekről, egyesület és alapítvány alapításáról:

www.nonprofit.hu

VEDD KI
A
RÉSZED!

NIOK